

Paweł Musiałek*

MIĘDZY GEOEKONOMIĄ I GEOPOLITYKĄ. PROPOZYCJA STRATEGII WOBEC ROSI W ASPEKCIE DOSTAW GAZU ZIEMNEGO DO POLSKI

Abstrakt

Można wyszczególnić dwie skrajnie odmienne strategie polityki gazowej wobec Rosji: „geoekonomiczna” – kładąca nacisk na realizację celów gospodarczych Polski i „geopolityczna” – definiująca cele (geo)polityczne jako priorytet. Tym samym wpisują się w spór między neorealizmem a neoliberalizmem prowadzony na gruncie teorii stosunków międzynarodowych w kwestii celu działania państw w przestrzeni globalnej. Należy przy tym zaznaczyć, że wiele decyzji w zakresie polityki gazowej ma uzasadnienie zarówno ekonomiczne, jak i polityczne. Rozróżnienie na model geoekonomiczny i geopolityczny ma więc uzasadnienie tylko w sytuacji, kiedy cele ekonomiczne i geopolityczne wchodzić ze sobą w konflikt, który wymaga wyznaczenia priorytetu. Budowa wspólnego rynku gazu w UE, wzrost wydobycia gazu i ropy z łupków w USA i inne czynniki determinują wzmocnienie pozycji odbiorców wobec dostawców, także w Europie. Powoduje to stopniową „depolityzację” stosunków gazowych między UE i Rosją. W subiektywnej ocenie autora, w jej wyniku handel gazem w dłuższym okresie także w regionie Europy Środkowo-Wschodniej będzie domeną w coraz większym stopniu ekonomii, a nie polityki. Nie jest to dobrowolny wybór Rosji, ale konieczność przed jaką stoją jej władze.

46

Słowa kluczowe

bezpieczeństwo energetyczne, gaz, Rosja, Gazprom, polityka energetyczna

* **Paweł Musiałek** – doktorant w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, autor publikacji z obszaru polityki energetycznej i polityki zagranicznej. Członek Klubu Jagiellońskiego. Prowadzi zajęcia na Uniwersytecie Ekonomicznym i Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie.

Wstęp

Niniejszy tekst stawia sobie za cel przedstawienie dwóch modelowych strategii gazowych wobec Rosji – geopolitycznej i geoeconomicznej, które wychodzą z innych założeń co do głównego celu polityki gazowej wobec Rosji. Koncepcje te stanowią weberowskie „typy idealne”¹, na których oparte są formułowane w debacie publicznej propozycje działań w obszarze polityki gazowej wobec Rosji. Autor wskazuje propozycję najkorzystniejszego uzgodnienia tych częściowo przeciwstawnych modeli. Proponowana strategia w zamyśle maksymalizuje korzyści i minimalizuje koszty obydwu modeli poprzez znalezienie optymalnego punktu równowagi między nimi. Artykuł ocenia także obecny stan bezpieczeństwa energetycznego w kontekście dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego, proponując działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa dostaw.

1. Cele polityki gazowej wobec Rosji i ich wzajemne relacje

Specyfika międzynarodowego handlu gazem rodzi trzy ważne wyzwania, którym państwo-odbiorca musi stawić czoła. Po pierwsze, ważnym wyzwaniem jest zapewnienie stałych i nieprzerwanych dostaw surowca. Po drugie, państwo powinno starać się o jak najkorzystniejsze, z ekonomicznego punktu widzenia, warunki dostaw gazu, w tym jak najniższą cenę kupowanego surowca. Po trzecie, powinno wpisywać handel gazem w szerszy kontekst relacji międzypaństwowych tak, aby warunki handlu surowcem pomagały, a przynajmniej nie utrudniały realizacji celów politycznych wobec państwa-dostawcy. Ostatni punkt jest istotny wówczas, gdy państwo-eksporter ma znaczenie w realizacji politycznych celów państwa-odbiorcy. Tak jest w przypadku relacji Rosji z Polską, dlatego handel gazem z Federacją Rosyjską powinien uwzględniać szerszy geopolityczny kontekst wzajemnych stosunków.

Wskazane trzy aspekty, jakie Polska, jako odbiorca gazu, musi uwzględniać, wchodzi z sobą w złożone relacje. Działania realizujące poszczególne cele często jednocześnie pomagają w realizacji pozostałych, co przekłada się na ich pozytywne „zazębienie” (np. budowa interkonektorów sprzyja realizacji wszystkich trzech celów). Należy jednak podkreślić, że mimo wielu działań realizujących więcej niż jeden

¹ Abstrakcyjny model składający się z cech istotnych danego zjawiska społecznego, jednak w czystej postaci niewystępujący w rzeczywistości.

cel, występują między nimi także rozbieżności (np. zakup droższego gazu od innego dostawcy w celu dywersyfikacji dostaw sprzyja zwiększeniu swobody w prowadzeniu polityki zagranicznej wobec dotychczasowego dostawcy, ale zwiększa koszty dostaw).

2. Strategie polityki gazowej

W oparciu o wybór najważniejszego celu można wyszczególnić dwie skrajnie odmienne strategie polityki gazowej wobec Rosji: „geoekonomiczna” – kładąca nacisk na realizację celów gospodarczych Polski i „geopolityczna” – definiująca cele (geo)polityczne jako priorytet. Tym samym wpisują się w spór między neorealizmem a neoliberalizmem prowadzony na gruncie teorii stosunków międzynarodowych w kwestii celu działania państw w przestrzeni globalnej (zob. Czaputowicz 2009). Należy przy tym zaznaczyć, że wiele decyzji w zakresie polityki gazowej ma uzasadnienie zarówno ekonomiczne, jak i polityczne (np. zniesienie klauzuli zakazu reeksportu w kontraktach). Rozróżnienie na model geoekonomiczny i geopolityczny ma więc uzasadnienie tylko w sytuacji, kiedy cele ekonomiczne i geopolityczne wchodzą ze sobą w konflikt, który wymaga wyznaczenia priorytetu.

48

Działania na rzecz bezpieczeństwa energetycznego nie zostały wyszczególnione jako osobna strategia (obok geopolitycznej i geoekonomicznej) ze względu na ścisłą relację między bezpieczeństwem energetycznym a celami geopolitycznymi. Wszystkie działania na rzecz bezpieczeństwa energetycznego, wyswobodzające Polskę z monopolistycznej zależności dostaw od Gazpromu, jednocześnie wzmocniają pozycję polityczną naszego kraju w relacjach z Rosją. Realizacja celu jakim jest bezpieczeństwo energetyczne wpisuje się więc – a wręcz jest fundamentem – strategii geopolitycznej, jakkolwiek nie wyczerpuje jej treści. Ponadto bezpieczeństwo energetyczne jako wyzwanie dla Polski, posiada także inną specyfikę działań. Strategie geopolityczna i geoekonomiczna są strategiami rozumianymi jako ciąg działań, które nie mają granic czasowych, ponieważ nie można ich „zrealizować”. Ich celem jest bowiem wzrost znaczenia państwa na arenie międzynarodowej poprzez udział w nigdy niekończącej się rywalizacji międzynarodowej. Zagadnienie bezpieczeństwa energetycznego jest z kolei problemem o charakterze projektowym, wynikającym z zapóźnienia w zakresie rozwoju infrastruktury przesyłowej. Osiągnięcie satysfakcjonującego stanu bezpieczeństwa energetycznego wymaga więc „jedynie” określonych inwestycji infrastrukturalnych. Po ich wykonaniu problem gwarancji dostaw gazu jako ważnego zagadnienia w rela-

cjach gazowych z Rosją przestanie mieć strategiczne znaczenie, tak jak ma to miejsce w relacjach gazowych Rosji z państwami Europy Zachodniej, które mają rozwiniętą infrastrukturę importową i które handel gazem z Rosją traktują w kategoriach gospodarczych.

a. Strategia geopolityczna

Strategia geopolityczna opiera się na fundamentalnym założeniu prymatu polityki nad ekonomią w stosunkach międzynarodowych. Tym samym zakłada ona podporządkowanie polityki gospodarczej, w tym gazowej, strategicznym założeniom polityki zagranicznej państwa. To założenie opiera się na przyjęciu realistycznej wizji stosunków międzynarodowych (zob. Carr 2001), gdzie rywalizacja o miejsce w hierarchii międzynarodowej dominuje nad logiką ekonomiczną, wedle której państwa i koncerny rywalizują o większe korzyści gospodarcze.

Naczelnym celem geopolitycznym Polski powinno być ograniczanie wpływu Rosji, w tym pozbawienie jej możliwości wykorzystywania gazu jako instrumentu nacisku. Wynika to ze sprzeczności strategicznych interesów między Warszawą i Moskwą, przejawiających się w różnych wizjach statusu politycznego Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej oraz w odmiennej polityce wobec Europy Środkowo-Wschodniej. Moskwa traktuje bowiem ten region jako strefę buforową między Rosją a Zachodem, a więc jako obszar o ograniczonej podmiotowości. Na najgłębszym poziomie jest to spór o granice świata zachodniego i sferę oddziaływania Federacji Rosyjskiej (Pełczyńska-Nałęcz 2012: 35).

Sprzeczność interesów między Warszawą i Moskwą dotyczy także byłych państw ZSRR. Polska wspiera procesy demokratyzacji, modernizacji oraz integracji tych państw z UE i NATO, a przede wszystkim ich podmiotowość, rozumianą jako niezależność od Rosji. Kreml traktuje z kolei ten region jako swoją strefę wpływów i każdą aktywność polityczną struktur Zachodu na obszarze WNP traktuje w kategoriach zagrożenia swojej pozycji międzynarodowej.

Polityka gazowa Polski powinna więc uwzględniać i wpisywać się w rywalizację polityczną między Rosją i Polską. Zakłada ona dwa obszary działań. Pierwszym jest dywersyfikacja dostaw gazu do Polski, która ma umożliwić odbiór surowca nie tylko z innych kierunków, ale także innych źródeł. Najbardziej pożądanym jest bezpośredni dostęp do złóż surowca, połączeń z państwami będącymi eksporterami gazu, a także do rynku LNG. W przypadku Polski geograficznie najbliższymi źródłami „błękitnego paliwa” są Norwegia i państwa Azji Środkowej. Realną dywersyfikację stanowi też budowa interkonektorów, które pozwalają pozyskiwać gaz z innych rynków.

Drugim filarem strategii geopolitycznej jest polityka osłabiania pozycji Gazpromu na rynku europejskim. Ma to na celu powstrzymanie politycznych wpływów Rosji w bezpośrednim otoczeniu międzynarodowym Polski. W interesie Polski jest więc (1) promowanie maksymalnego zmniejszenia importu rosyjskiego gazu do Europy poprzez wspieranie dywersyfikacji dostaw surowca; (2) powstrzymanie realizacji kolejnych projektów infrastrukturalnych Gazpromu; (3) nacisk na instytucje unijne i państwa członkowskie w celu przyjęcia spójnej i asertywnej postawy wobec Rosji, w tym wobec zastrzeżeń Kremla dotyczących III pakietu liberalizacyjnego; (4) wspieranie finalizacji budowy wspólnego rynku gazu w UE.

Ważnym polem energetycznej rywalizacji z Rosją jest także obszar Europy Wschodniej, obejmujący Ukrainę, Białoruś oraz region bałtycki. Tym samym wpisuje się ona w fundamentalne założenia polskiej polityki zagranicznej, będąc „energetycznym prometeizmem” (zob. Jakóbiak 2013). Europa Wschodnia to obszar, gdzie z uwagi na ograniczenia infrastrukturalne jedynym źródłem gazu jest Rosja i gdzie więzy energetyczne są jednym z głównych instrumentów wpływu Kremla. W założeniu strategii geopolitycznej Polska powinna wspierać Ukrainę oraz państwa bałtyckie w budowie alternatywnych połączeń, nawet jeśli ich ekonomiczna opłacalność będzie wątpliwa. Szczególnie, że ze względu na położenie geograficzne najbardziej optymalne dla tego regionu połączenie z rynkiem unijnym to zespolenie z polskim systemem gazowym. Polska nie powinna także popierać, ani tym bardziej realizować projektów infrastrukturalnych, które pozwalają Rosji ominąć Ukrainę jako państwo tranzytowe, ponieważ będzie to osłabiać pozycję Kijowa wobec Moskwy. Taki charakter miały gazociągi Nord Stream, South Stream, a zwłaszcza propozycja połączenia Kobryń – Wielkie Łopuszany (tzw. Jamał II), którego trasa przebiegałaby m.in. przez Polskę².

50

b. Strategia geoeconomiczna

Paradygmat „geoeconomiczny”, w przeciwieństwie do paradygmatu „geopolitycznego”, postuluje dominację celów ekonomicznych nad politycznymi w stosunkach międzynarodowych (zob. Halizak 2013).

² Koncepcja gazociągu Kobryń – Wielkie Łopuszany jest zbliżona do koncepcji „pieremyczki”, odnogi gazociągu jamalskiego, która miała przebiegać przez terytorium Białorusi, Polski i łączyć się z gazociągiem Braterstwo na terytorium Słowacji. Pomysł ten zaproponowany został przez Rosję na przełomie XX i XXI wieku, ale Polska, nie godząc się na ograniczenie tranzytowej roli Ukrainy, nie wyraziła zainteresowania tym projektem.

Polityka jest w tym założeniu w dużej mierze areną i narzędziem osiągania celów gospodarczych. Stanowi więc nie treść, a pole gry międzynarodowej, którą jest rywalizacja ekonomiczna o materialny dobrobyt obywateli, na przykład za pomocą tworzenia jak najkorzystniejszych warunków dla rozwoju krajowych przedsiębiorstw. Strategia geoekonomiczna zakłada, że w dłuższej perspektywie to pozycja gospodarcza państwa na arenie międzynarodowej determinuje pozycję państwa w światowej hierarchii, a nie na odwrót³.

Model ekonomiczny traktuje handel gazem w podobnych kategoriach, jak handel innymi towarami. Podstawowym celem polityki energetycznej państwa, w tym gazowej, powinno być zabezpieczenie dostaw surowców po jak najniższych cenach. Wysokość cen ma nie tylko znaczenie dla gospodarstw domowych, korzystających z energii elektrycznej, gazu i innych form przetworzonej energii, ale także stanowi zasadniczy koszt dla wielu gałęzi przemysłu. Dlatego ceny surowców energetycznych stanowią ważny czynnik konkurencyjności gospodarek.

Model ekonomiczny nie uwzględnia sprzeczności politycznych interesów Warszawy i Moskwy lub je bagatelizuje. W wersji łagodniejszej, dostrzegając sprzeczne interesy polityczne, proponuje rozwiązywać je narzędziami politycznymi, tak aby nie wpływały na stosunki gospodarcze i nie modyfikowały zasad handlu gazem. W wersji skrajnej konflikt interesów politycznych Polski i Rosji wart jest poświęcenia na rzecz zysków ekonomicznych⁴. Wedle tej koncepcji Polska powinna zrezygnować nie tylko z rywalizacji geopolitycznej, która powoduje kosztowną ekonomicznie reakcję Moskwy w postaci drogiego gazu, ale starać się o jak najlepsze relacje z Kremlem. Mają one pozwolić na osiąganie dodatkowego zysku w postaci tańszego gazu i innych energetycznych korzyści.

Ekonomizacja (czyli depolityzacja) polityki gazowej zakłada podejmowanie decyzji zarówno przez rząd, jak i strategiczne państwowe przedsiębiorstwa tylko w oparciu o kryteria rachunku ekonomicznego. Należy więc zrezygnować z dywersyfikacji dostaw oraz budowy kosztownych połączeń infrastrukturalnych, jeśli nie mają one uzasadnienia

³ Należy podkreślić, że model ekonomiczny nie odnosi się do stopnia antagonizmu i determinacji realizacji egoistycznych celów narodowych. Nie oznacza więc bardziej harmonijnej współpracy w porównaniu z paradygmatem geopolitycznym. Tym samym nie można wpisywać sporu modelu ekonomicznego i geopolitycznego w spór realizm vs idealizm prowadzony na gruncie teorii stosunków międzynarodowych. Koncepcja ekonomiczna zakłada bowiem, że państwa rywalizują między sobą, ale głównym wyznacznikiem i zarazem celem potęgi państwa jest siła ekonomiczna.

⁴ Przykładem takiego działania jest polityka premiera Węgier Victora Orbana, który w zamian za korzystne warunki współpracy energetycznej zrezygnował z polityki izolacji Rosji.

ekonomicznego. Wedle tej koncepcji sprowadzenie dużej ilości gazu z Rosji nie stanowi problemu, o ile jego cena jest najbardziej atrakcyjna na rynku.

Polska powinna także zabiegać w jak największym stopniu o pełnienie roli państwa tranzytowego rosyjskiego gazu, co wiązałoby się z uzyskaniem korzyści z tytułu opłat za przesył i zwiększeniem płynności rynku gazu. Dlatego w interesie Warszawy jest budowa kolejnych nitek Gazociągu Jamalskiego oraz innych gazociągów jak np. Kobyń – Wielkie Łopuszany.

3. Optymalna strategia gazowa wobec Rosji

a. Założenia

Oba przedstawione modele proponują osiągnięcie ważnych z punktu widzenia interesu Polski celów. Podstawowym błędem obu strategii jest jednak absolutyzacja własnych założeń i zamknięcie się w ramach własnej logiki. W konsekwencji oba stanowiska cechuje niepełność, która powoduje pomijanie ważnych aspektów relacji gazowych między Polską a Rosją.

Proponowana strategia zakłada uznanie kwestii bezpieczeństwa dostaw jako priorytetu. Tak jak w teorii hierarchii potrzeb Abrahama Masłowa potrzeba bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, po zaspokojeniu której można zaspokajać potrzeby wyższego rzędu, tak w odniesieniu do polityki energetycznej państwa bezpieczeństwo energetyczne stanowi jej fundament. Niskie ceny energii stanowią więc potrzebę wyższego rzędu wobec potrzeby gwarancji dostaw. W sytuacji konfliktu decyzyjnego między realizacją polityki bezpieczeństwa energetycznego i niskimi cenami energii należy więc wybrać pierwszy cel.

O ile jednak potraktowanie bezpieczeństwa energetycznego jako najważniejszego może sugerować priorytet strategii geopolitycznej, której fundamentem jest wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego, o tyle jego prawidłowe zdefiniowanie bliższe jest koncepcji geoeconomicznej. Współczesna ewolucja znaczenia tego terminu (nie tylko na gruncie energetyki) spowodowała semantyczne rozszerzenie jego pojęcia i identyfikację stanu bezpieczeństwa ze stanem komfortu⁵.

⁵ Przykładem szerokiego rozumienia bezpieczeństwa energetycznego jest definicja tego terminu w ustawie Prawo Energetyczne z 1997 r. Art. 3 ust. 16. definiuje bezpieczeństwo energetyczne bardzo szeroko jako stan gospodarki umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań ochrony środowiska.

Szeroka interpretacja bezpieczeństwa energetycznego zakłada osiągnięcie jak najniższego poziomu importu surowców oraz maksymalną dywersyfikację dostaw, szlaków przesyłowych oraz źródeł energii⁶. Bezpieczeństwo energetyczne jest więc w wersji rozszerzonej identyfikowane ze stanem niezależności energetycznej. Choć nie ulega wątpliwości, że realna dywersyfikacja połączona z dużą niezależnością od importu dodatkowo zwiększa bezpieczeństwo, to jednak należy ocenić takie działanie jako przesadnie angażujące zasoby w porównaniu do uzyskiwanych korzyści.

Proponowana koncepcja węższego ujęcia bezpieczeństwa energetycznego zakłada, że właściwym jego miernikiem w zakresie dostaw gazu jest przepustowość gazowych połączeń międzysystemowych, umożliwiających sprowadzenie gazu od alternatywnych dostawców w dowolnym czasie i wystarczającej ilości. Ta pozornie niewielka modyfikacja określenia bezpieczeństwa energetycznego rodzi bardzo poważne konsekwencje praktyczne. Posiadanie technicznej możliwości sprowadzenia gazu z innych kierunków, nawet bez jej fizycznego wykorzystania, poprawia pozycję negocjacyjną i uniemożliwia wykorzystywanie dostaw gazu przez dostawców zarówno do narzucania „renty monopolistycznej”, jak i do celów pozaekonomicznych, w tym szantażu energetycznego.

Jeżeli w dowolnym momencie występuje możliwość realnego sprowadzenia gazu od innego dostawcy, spełniona jest podstawowa potrzeba, jaką jest bezpieczeństwo dostaw. W ten sposób wyczerpane są przesłanki do ingerencji w przebieg stosunków handlowych, co powoduje, że zakup gazu zarówno przez przedsiębiorstwa prywatne, jak i państwowe powinien być dokonywany wedle kryteriów *stricte* rynkowych, a więc gaz powinien być kupowany od tego dostawcy, który zaproponuje najkorzystniejsze warunki.

b. Ocena bezpieczeństwa energetycznego Polski

W kontekście Polski pytanie o bezpieczeństwo energetyczne dotyczy możliwości ewentualnego uzupełnienia dostaw gazu na skutek przerwania importu surowca z Rosji, będącej największym dostawcą gazu do Polski. W roku 2012 Polska konsumowała ok. 15,4 mld m³ gazu, z czego 11,2 mld m³ pochodziło z importu (własne wydobycie – 4,3 mld m³), w tym ok. 9 mld m³ pochodziło z Rosji (na podstawie

⁶ Taki wskaźnik jest przyjęty w tzw. Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 października 2000 r. w sprawie minimalnego poziomu dywersyfikacji dostaw gazu z zagranicy, Dz. U. 2000 nr 95 poz. 1042.

wieloletniego kontraktu zawartego przez Gazprom Export i PGNiG w 1996 r.), bądź poprzez rosyjski system gazociągowy, a ok. 2 mld m³ z rynku europejskiego (URE, 2013. Obecne możliwości poboru gazu z granicy to punkt Wysokoje na granicy z Białorusią (ok. 5 mld m³), Drozdowycze na granicy z Ukrainą (ok. 5 mld m³), a także Lwówek (2,2 mld m³) i Włocławek (2,5 mld m³), będące punktami odbioru gazu na terytorium Polski z Gazociągu Jamalskiego. Ponadto Polska posiada połączenie z Niemcami w Lasowie (1,5 mld m³) oraz Czechami (0,5 mld m³). Od 2014 r. możliwy jest także odbiór gazu poprzez rewers na gazociągu jamalskim z Niemcami (5 mld m³).

O ile przepustowość wschodnich połączeń gazowych jest wystarczająca w stosunku do obecnych i prognozowanych potrzeb, o tyle przepustowość połączeń z innych kierunków należy uznać za niewystarczającą, ponieważ ewentualne przerwanie dostaw ze Wschodu nie będzie w pełni rekompensowane zwiększonymi dostawami z rynku europejskiego.

c. Działania

54

Deficyt infrastruktury został zidentyfikowany przez rząd i działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa dostaw zostały umieszczone jako jeden z sześciu celów polityki energetycznej Polski (Polityka Energetyczna Polski do roku 2030, 2009: 11). Oceniając stan bezpieczeństwa energetycznego w 2014 r. należy więc mieć na uwadze budowany terminal LNG w Świnoujściu (5 mld m³), który zostanie oddany do użytku w 2015 r. oraz planowane połączenia ze Słowacją (5 mld m³) i Czechami (5 mld m³) w ramach korytarza Północ-Południe, które znajdują się w fazie zaawansowanych planów (Gaz System, 2014). W świetle przedstawionej koncepcji polityki gazowej działania na rzecz rozbudowy połączeń z Czechami, Niemcami i Słowacją należy ocenić pozytywnie. Gdy zostaną one wybudowane i będą miały odpowiednią przepustowość, wówczas w kontekście zaprezentowanej koncepcji prawdopodobnie osiągnięty zostanie zadowalający stan bezpieczeństwa energetycznego w perspektywie średnioterminowej⁷. Należy dodać, że budowa nowych połączeń pozwoli nie tylko osiągnąć satysfakcjonujący poziom bezpieczeństwa energetycznego – są to także inwestycje uzasadnione ekonomicznie. Uzyskanie możliwości importu gazu wycenianego na podstawie różnych formuł cenowych (rynek LNG, rynek zachodnioeuropejski) daje możliwość zastosowania arbitrażu cenowego i wybie-

⁷ Obecnie trudno określić zarówno zapotrzebowanie w dłuższej perspektywie, jak i przepustowość planowanych połączeń, ponieważ znajdują się one w fazie studium wykonalności.

rania gazu z najtańszego w danej chwili wariantu. Co więcej, wzmocni także pozycję negocjacyjną wobec Gazpromu.

W kontekście budowy połączeń międzysystemowych należy także przeanalizować budowę kolejnego interkonektora z Niemcami. Rynek niemiecki jest bowiem jednym z najbardziej płynnych rynków gazowych w Europie, co powoduje, że zarówno względy bezpieczeństwa, jak i ekonomiczne (możliwość pozyskania gazu w cenie indeksowanej do cen gazu w hubach gazowych) skłaniają do budowy kolejnego zachodniego połączenia. Realizacja tych projektów powoduje, że bezzasadne z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego jest budowanie gazociągu bezpośrednio łączącego z Norwegią przez Danię (*Baltic Pipe*) lub innych projektów mających na celu bezpośredni dostęp do złóż⁸. Coraz swobodniejszy przepływ gazu na zintegrowanym rynku europejskim oraz jego płynność powoduje, że budowa interkonektorów, umożliwiająca integrację z europejskim rynkiem, oraz powstanie terminalu LNG jest wystarczającym działaniem na rzecz poprawy bezpieczeństwa energetycznego w zakresie dostępu do alternatywnych źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego do Polski.

Wobec obowiązującego do roku 2022 kontraktu jamalskiego PGNiG z Gazpromem pożądane jest, aby przedstawione inwestycje infrastrukturalne zostały oddane do użytku przed kolejną rundą negocjacyjną z rosyjską spółką. Posiadanie możliwości alternatywnych dostaw wzmocni pozycję negocjacyjną PGNiG i innych firm chcących sprowadzać gaz z Rosji. Zgodnie z przedstawioną koncepcją wybór dostawcy gazu i wielkości wolumenu po wybudowaniu połączeń powinien odbyć się według zasad rynkowych, więc nie oznacza to konieczności redukcji ilości kupowanego z Rosji gazu. Potencjalni importerzy powinni mieć pełną swobodę wyboru dostawców, w tym także nabywania w dowolnych ilościach rosyjskiego gazu. To oznacza, że nie ma zasadności kontraktowania dodatkowych ilości gazu np. przez kolejne zakupy gazu LNG poprzez terminal w Świnoujściu lub poprzez interkonektory z innych kierunków, jeśli cena kupowanego tam surowca okaże się wyższa od ceny gazu z Rosji.

Niezależnie od wielkości pozyskiwanego wolumenu gazu z Rosji, Polska nie powinna rezygnować z osłabiania wpływu rosyjskiej spółki na europejskim rynku gazowym i zaprzestać wspierania budowy nowych gazociągów przesyłowych do Europy⁹. Powinna więc wspierać

⁸ Prawdopodobnie także jest to nieopłacalne biznesowo, ale ostateczna ocena wymaga przeprowadzenia analiz typu „open season”.

⁹ Obecnie w Rosji trwa debata na temat zniesienia monopolu eksportowego Gazpromu, więc nie jest wykluczone, że w czasie negocjacji kolejnego kontraktu z Gazpromem zakupiony zostanie gaz od innej spółki gazowej.

przede wszystkim dokończenie budowy wspólnego rynku gazowego, w tym budowę interkonektorów oraz tzw. Korytarza Południowego, umożliwiającego dostęp państw UE do gazu z basenu Morza Kaspijskiego.

Szczególnie istotne z polskiego punktu widzenia jest wsparcie dywersyfikacji dostaw gazu na Ukrainę i do państw bałtyckich. W przypadku tych ostatnich przemawiają za tym uwarunkowania geopolityczne. W odniesieniu do Ukrainy rozbudowa połączenia z możliwością dwustronnego przepływu gazu nie wyklucza spełnienia także kryteriów biznesowych (zob. Musiałek 2012). Zmiany na polskim, europejskim i ukraińskim rynku powodują, że istnieje ekonomiczne uzasadnienie odwrócenia kierunku handlu gazem, który jest obecnie przesyłany z Ukrainy do Polski przez połączenie w Drozdowyczach. Taka perspektywa byłaby bardzo prawdopodobna w sytuacji eksploatacji w Polsce gazu z łupków, w tym na terenie województw graniczących z Ukrainą. Rozszerzenie współpracy gazowej może okazać się szczególnie korzystne dla obu stron, gdy zostanie rozbudowane planowane połączenie z Rosji do Turcji, a stamtąd w kierunku Europy Środkowo-Wschodniej. Jego realizacja spowoduje, że Ukraina może stracić rolę państwa tranzytowego rosyjskiego gazu do Europy, które było podstawą silnej pozycji negocjacyjnej Kijowa z Moskwą w rozmowach na temat kontraktów gazowych.

56

Nie ulega wątpliwości, że działania te są sprzeczne z interesem Rosji i spotykają się z krytyką Kremla. Rozbudowa infrastruktury przesyłowej w Polsce spowoduje, że Moskwa nie będzie miała jednak możliwości szantażu energetycznego jako odwetu za niekorzystne dla Rosji wsparcie Kijowa poprzez odcięcie dostaw, czy podwyżkę cen bez poniesienia kosztu w postaci utraty rynku w Polsce. Należy jednak wątpić w prawdopodobieństwo takiego scenariusza, ponieważ w obliczu zmian na rynku gazu w UE coraz trudniej Rosji będzie wykorzystywać gaz jako instrument polityczny. Budowa wspólnego rynku gazu w UE, wzrost wydobycia gazu i ropy z łupków w USA i inne czynniki determinują wzmocnienie pozycji odbiorców wobec dostawców, także w Europie. Powoduje to stopniową „depolityzację” stosunków gazowych między UE i Rosją. W subiektywnej ocenie autora, w jej wyniku handel gazem w dłuższym okresie także w regionie Europy Środkowo-Wschodniej będzie domeną w coraz większym stopniu ekonomii, a nie polityki. Nie jest to dobrowolny wybór Rosji, ale konieczność przed jaką stoją jej władze.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo Energetyczne Polski. Raport otwarcia 2010* (2010), Instytut Kościuszki, Kraków [online] <http://ik.org.pl/cms/wp-content/uploads/2010/10/Bezpieczestwo-Energetyczne-Polski-2010-%E2%80%93-raport-otwarcia.pdf>, [14 czerwca 2014].
- Carr, Edward (2001), *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939*, New York: Perennial.
- Czaputowicz, Jacek (2008), *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Haliżak, Edward (red.) (2013), *Geoekonomia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jakóbiak, Wojciech (2013), *Energetyczny prometeizm to dzisiaj realpolitik. Czas, byśmy znowu zaczęli wygrywać*, „Pressje”, teka XXXII [online] http://pressje.pl/media/pressje_shop/article/article_issue_347.pdf, [13 czerwca 2014].
- Kamiński, Marek; Zienkiewicz, Andrzej (2010), *Co polska gospodarka zyska na dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego?* Ernst & Young, Warszawa [online] http://www.cire.pl/pliki/2/Raport_Dywersyfikacja_dostaw_gazu.pdf, [15 czerwca 2014].
- Michalczyk, Leszek (2011), *Polska a Gazprom w długofalowej koncepcji polskiego bezpieczeństwa energetycznego*, „Polityka Energetyczna”, t. 14, zeszyt 1 [online] file:///C:/Users/Pawe%C5%82/Downloads/httpwww_min-pan_krakow_plwydawnictwape14105-michalczyk.pdf, [12 czerwca 2014].
- Musiałek, Paweł (2012), *Ukraina – nowy kierunek gazowej współpracy*, Centrum Analiz Energetycznych Wyższej Szkoły Europejskiej, [online]: <http://www.caewse.pl/uploads/PUBLIKACJE/Analiza%20CAEWSE,%20Ukraina%20-%20nowy%20kierunek%20gazowej%20wsp%C3%B3%C5%82pracy.pdf>, [10 marca 2013].
- Nagy, Stanisław; Rychlicki, Stanisław; Siemek, Jakub (2009), *Stan obecny i ewolucja stosunków gazowych Rosji z Unią Europejską*, „Polityka Energetyczna”, t. 12, zeszyt 2.
- OGP Gaz System S.A., [online] <http://www.gaz-system.pl/>, [10 czerwca 2014].
- Pelczyńska-Nałęcz, Katarzyna (2010), *Dokąd sięgają granice Zachodu? Rosyjsko-polskie konflikty strategiczne 1990–2010*, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich [online] http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/dokad_siegaja_granice_zachodu.pdf, [13 czerwca 2014].
- Polityka Energetyczna Polski do roku 2030* (2009), Ministerstwo Gospodarki, Warszawa [online] <http://www.mg.gov.pl/files/upload/8134/Polityka%20energetyczna%20ost.pdf>, [13 czerwca 2014].
- Urząd Regulacji Energetyki (2013), *Charakterystyka rynku paliw płynnych*, [online] <http://www.ure.gov.pl/pl/rynki-energii/paliwa-gazowe/charakterystyka-rynku/5315,2012.html>, [10 czerwca 2014].

Paweł Musiałek – PhD candidate at the Institute of Political Science and International Relations of the Jagiellonian University. Member of the Jagiellonian Club. Academic teacher at the Cracow University of Economics and the Pontifical University of John Paul II in Cracow.

Abstract

There are two opposed models of the gas policy towards Russia: based on geo-economics and geopolitics. These models correspond with the Neoliberal vs. Neorealist Debate. Although many natural gas initiatives have both political and economic background, some of them are not. This is why the distinction of models should be taken into consideration. However, the depoliticisation of the EU-Russia gas relations should be also analysed.

Słowa kluczowe

energy security, gas, Russia, Gazprom, energy policy